

Hieke Wielenga-Ijpma over haar broer Gerben

Het onderstaande verhaal is geschreven door Hieke Ijpma (1910-1997), de oudste zuster van de in Koudum op 16 augustus 1944 door de bezetter vermoorde verzetsman Gerben Ijpma, geboren 30 december 1920. Het verhaal heeft geen titel en is helaas niet gedateerd. Het moet van ver na de oorlog zijn want de tekst van het lied dat ze citeert is van 1973. Gerben was de jongste van het gezin van Jan Ijpma (1884-1942) en Aafke van der Sluis (1887-1971). De namen van de andere kinderen zijn Geertje, geb. 1912, Rients, 1914, en Andries, 1916.¹ Ze zijn geboren in Lollum resp. Zurich, alleen Gerben kwam in Huizum ter wereld. De ouders waren gereformeerd. Gerben was een zeer gelovig man, zoals blijkt uit Hiekes verhaal. In 2019, het jaar van de onthulling van de straatnaam Gerben Ijpmaweg in Leeuwarden, ontving Histoarysk Koudum het verhaal uit handen van Baukje Ijpma, samen met enige foto's en familiedocumenten van en over Gerben. Baukje is een tantezegger van Gerben. Bij deze stukken zit een brief van Tine Klein-Ferwerda uit Koudum met wie Baukje blijkbaar contact onderhield. Hieke trouwde in 1940 met de boekhandelaar Carel Juliaan Wielenga. Hun zoon Maurice (Maurits) schreef op 8 april 2019 een stuk in het *Reformatorisch dagblad* met als titel "Verzetsman Ijpma bleef zwijgen", dat hij mede baseerde op het verhaal dat zijn moeder schreef.² Het originele document bestaat uit elf kantjes handgeschreven tekst. Bij het overtypen heb ik op diverse plaatsen de interpunctie aangepast, getallen in letters uitgedrukt en sommige namen gecorrigeerd, zoals Scholtenhuis i.p.v. Scholtinghuis. Ter verduidelijking heb ik aanvullende informatie toegevoegd tussen rechte haken en in voetnoten.

Koudum, 23 januari 2025,

Jan de Vries

¹ Sjoerd Huitema, "Kwartierstaat van Gerben Ijpma", [beschikbaar op Histoarysk Koudum.nl](https://www.histoaryskkoudum.nl)

² M. C. J. Wielenga, "Verzetsman Ijpma bleef zwijgen", *Reformatorisch dagblad* (8 april 2019)

Op 30 dec. 1920 zag onze Gerben, als vijfde kind van onze ouders, het levenslicht. Ik was toen tien jaar en weet nog dat de zuster maar nooit kwam, en later kwam er bericht dat ze ziek geworden was. Vader ging toen maar naar iemand die in de buurt woonde. Vader vroeg toen aan een buurman of hij even de dokter wilde halen, en daar deze laatste net met 't spreekuur was begonnen, om acht uur 's morgens, en de buurman alleen maar zei of hij (de dokter) wel even bij de fam. Ijpma wilde komen, en verder niets, kwam de dokter op de motorfiets aan toen 't hem paste! Toen hij binnenkwam schrok hij zich naar, want zo zei hij: 'u had mij veel eerder moeten waarschuwen, want nu is 't op 't nippertje'. Gelukkig is alles nog goed gekomen en de kleine jongen woog ruim 9 pond! Ik meen dat Gré en Rients toen bij onze grootouders waren. Toen ze hoorden dat ze een broertje hadden gekregen, zei Rients: 'och heden wat krijt ús mem it no drok'.

Toen Gerben nog een baby was mocht ik vaak op hem passen en Moeder zei dan: 'je mag hem wel verdrogen, maar dan een dekentje op de grond en op een dekentje.' Toen hij later kon lopen, liep ik steeds achter hem aan. Wij woonden toen in een nogal waterrijke omgeving. Moe zei wel eens: 'moast dy jonge rinne litte', maar ik had altijd angst over hem.

Vijf jaar was Gerben toen wij naar de Gijsbert Japiksstraat 45 gingen verhuizen. Daar was 't water wel wat verder weg, maar toch heeft hij eens in 't kanaal gelegen. Hij was een jaar of zeven toen hij wilde vissen en door 't scherpe turen, was hij voorover in 't water gevallen. 't Was een schipper die daar toen met zijn schip langs voer en een handje boven 't water zag uitsteken. Hij bedacht zich geen ogenblik en sprong meteen int water, waar hij nog net 't handje kon grijpen; hij was wonderlijk door God bewaard. 't Was op Goede Vrijdag! Moeder [deed] hem gauw zijn natte plunje uit en in een tobbe met warm water, toen hem flink droog rossen, en ... tot haar verbazing stond hij [alsof er niet gebeurd was] in *Fan Fryske Grûn* te lezen, een geïllustreerd tijdschrift, uitgegeven door Landstra en Deibel.

Hij haalde ook wel eens kattenkwaad uit! Aan 't begin van onze straat stond een huis met net zo'n dubbele deur als die van ons, met aan elke deur een grote koperen knop. Hij heeft een touwtje om die knoppen gedaan zodat de deur niet meer open kon! Daar woonde een oud-schoolhoofd van de openbare school. Hij had wel een tuin maar geen steeg naast zijn huis, zodat de man opgesloten zat in zijn eigen huis! Hij tikte toen maar hard tegen het voorkamerraam, om voorbijgangers er opmerkzaam op te maken dat het hier een gijzeling betrof. En ja hoor! Even daarna ging bij ons de bel, want een paar jongens hadden hem verteld

dat Gerben hem die poets gebakken had. Ik deed de man toen maar open en rood van woede deed hij zijn verhaal. Ik hoorde alles aan en zei toen: 'bent u zelf ook zeven jaar geweest? Men nooit eens kattenkwaad uitgehaald? Dan moet u daar maar eens goed over nadenken en ik zal 't wel tegen mijn broertje zeggen dat hij 't niet weer moet doen. Hij droop al mopperend af.

't Was een tijdje daarna dat grote jongens Gerben met een dik touw in een van de vele bomen, die toen nog in onze straat stonden, hadden gehangen. Dat was vreselijk! Voorbijgangers hebben hem toen weer uit de boom gehaald, maar we hadden er wel werk van moeten maken want de dag daarna kreeg hij last van toevallen, wat zich vaak herhaalde. Alles wat hij aan had aan kleren was dan finaal in repen gescheurd. Gelukkig kreeg hij van onze huisarts de juiste medicijnen en is het langzamerhand beter geworden, en op een gegeven moment had hij er geen last meer van.

Toen Gerben acht jaar was kreeg hij orgel-les van mej. Oosterveld, die toen in de Huizumerlaan woonde. 'k Weet nog zijn eerste muziekboekje: 'Van Gerben Ijpma, om elke dag naarstiglijk te oefenen, minstens een uur', stond er op zijn muziekboekje.

Toen Gerben tien jaar was gingen we wonen in de Koekoekstraat. Daar kwam hij ook op de lagere school van dhr. Dijk en later op de Mulo. Toen hij zijn diploma had kwam hij nog op de middelbare handelsavondschoon. Hij was ook een verwoed voetballer en lid van de voetbalvereniging Blauw-Wit 34 Huizum. Hij droeg dan een korte witte broek met een blauw en wit gestreept shirt. Maar na een tijdje vond onze Vader het niet goed meer dat Gerben, zo vond hij, aan zo'n ruwe sport mee deed. Gehoorzaam stopte hij en wat vond hij t erg. De kleren kwamen in de kast, maar hij ging wel altijd kijken als er voetballen was van zijn club. Toen heeft Moeder eens met Vader gepraat erover met: 'dat kun je die jongen niet aandoen, want 't is zijn lust en zijn leven'. Vader heeft toen toegegeven en wat was hij intens blij. Als we zijn spullen dan weer gewassen en gestreken hadden was hij heel erg dankbaar en greep hij ons haast fijn, zo blij was hij dan. Moeder heeft het daar later nog vaak over gehad.

't Was tegen Pinksteren van het jaar 1940 dat Gerben in militaire dienst moest en kreeg hij als standplaats Middelburg aangewezen. In de tijd daarvoor kon je als Vader een verzoek indienen om na de pinksterdagen voor je nummer op te komen en daar werd dan ook dankbaar gebruik van gemaakt. Maar hoe Gerben Vader ook smeekte om ook voor hem zo'n briefje in te vullen, voor zijn zoon, Vader deed het niet. 'k Hoor het hem nog zeggen: 'neen jongen, wij moeten geen leger van slappelingen hebben, je moet pal staan voor je vaderland'.

Wat heeft Vader daar later een spijt van gehad, de moffen stonden toen immers al klaar om ons land binnen te vallen.³

Gerben naar Middelburg en daar kreeg hij al heel gauw een stijf uniform aan en een geweer in de hand! Daar liepen de rekruten, niet wetend dat ze in groot gevaar waren, want hun commandant was zonder zich ook maar een moment met hen te bemoeien naar de overkant gevlucht! De stakkers waren dus een mooi mikpunt voor de Duitsers, want ze hadden nog helemaal geen opleiding gehad en de bezetters waren al in Middelburg doorgedrongen. Er liepen zeven rekruten op de Vlasmarkt toen ze werden opgemerkt door een oom van mijn verloofde [Carel Wielenga], die Carel Hondius heette en een bank had op de Vlasmarkt, die toen hij nog leefde van Carels grootvader geweest was. Hij [Hondius] was dus een broer van Carel [Wielenga] 's moeder. Hij haalde de jongens naar binnen want zo zei hij: 'jullie zijn in groot gevaar'. Daar was ruimte genoeg en op de grote zolder werden slaappleatsen gemaakt en daar hebben ze ook altijd eten gehad. Die oom vernam al gauw dat Gerben een broer van mij was, Carels verloofde. Daar zijn ze toen gebleven tot de overgave. Hij heeft er ook voor gezorgd dat Gerben zijn koffer met kleren weer terug kreeg.

Toen Gerben weer behouden in Leeuwarden was heeft hij nog een tijdje in de rijwielzaak gewerkt, en ook nog bij een verzekeringsbank. Na twee jaar stierf toen onze Vader. Gerben had zich toen al verloofd met een zekere Froukje Otter, aan wie hij ook zijn oorlogsboekje toevertrouwde. Dat is hem later noodlottig geworden want de verloving raakte uit en zij sloot vriendschap met een landverrader!

Op een dag kwam kleermaker Kok bij onze Moeder om te zeggen dat Gerben gauw moest onderduiken, want dat zijn naam doorgegeven was aan de Duitsers en daar zou hij in de nacht worden opgehaald. Een NSB'er Otto van der Veen, was bij Kok gekomen en hij had gezegd dat hij in de verte nog familie van ons was. En ja hoor! Daar kwamen de helden. Gerben was toen al weg. 't Was in de nacht en Annie deed net of ze sliep en onze Moeder was helemaal niet bang, hoe ze ook schreeuwden! Dat werd haar in die ure gegeven denk ik. Nadien hebben Moeder en Annie nog twee keer huiszoeking gehad. Onze Gerben was in die tijd bij een boer

³ Gerben is kennelijk in de week voor Pinkster opgeroepen. In 1940 viel Pinksteren op 12 en 13 mei. De Duitsers vielen op 12 mei 1940 ons land binnen.

in Nieuwlande ondergedoken, waar hij 't boerenwerk deed. Hij schreef eens aan Moeder: 'Ik ga hier geestelijk dood want er zit niets bij deze mensen!'⁴

Wat later ging hij in 't verzet en kreeg hij als standplaats Koudum. Hij werd al gauw rayonhoofd en was bij zijn medewerkers erg gezien!⁵ In die tijd pleegden ze vaak overvallen op distributiekantoren om bonkaarten voor 'onthemden' en zo waren ze ook een keer in het gemeentehuis van Workum geweest voor 't zelfde doel, daarbij vlot geholpen door een gemeentebestuurder! Maar als ze van plan waren om iets te ondernemen, ging onze Gerben eerst altijd voor in gebed.

Die zaterdag daarna, 't was 12 augustus '44 kwam Gerben even bij ons aan in de Oosterstraat en vroeg hij of ik ook wat brood voor hem had, om mee te nemen. Ik smeerde brood, gaf hem wat namaak-koffie en toen vroeg hij aan Maurits [het zoontje van Hieke] of hij ook een asbakje voor zijn oom had. Tegen Aafke, die over de vloer kroop, zei hij nog: 'Ho lytse hoesel, net sa hurd do! Toen: 'hoe vond je Ineke?'⁶ Ik zei: 'erg leuk hoor!' nu zei hij: 'dat is ze nou'. Even later: 'ik heb een foto van me laten maken want als mij eens wat overkomt is er niet een fatsoenlijke foto van mij'. Gelukkig vroeg ik nog: 'waar?'. 'Oh ja, bij De Vries op de Voorstreek'. Ik kon toen niet weten dat het de laatste keer was toen hij afscheid nam.

De maandag daarop werd hij aangehouden en iemand vroeg hem waar de wijkverpleegster woonde, zij had de [geroofde] bonkaarten zolang in bewaring, tot ze verdeeld werden. Na enig aarzelen wees hij hun de weg, 't waren immers vier mannen in een overall en dat was volgens afspraak. Hij ging daarna weer naar zijn kosthuis en toen die man [de kostbaas] vroeg of ze hem ook een pasje getoond hadden schrok hij hevig en ging hij direct naar het huis van de zuster, 'want', zo zei hij: 'ik kan als 't al mis is de zuster er niet voor laten opdraaien!'⁷ En 't was

⁴ Met dit frisisme wordt bedoeld dat het saaie en wellicht weinig intelligente mensen waren.

⁵ Ijpma was rayonhoofd van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers (LO). Het Rayon bestond uit de gemeenten Hemelumer Oldephaert en Noordwolde (H.O.N.) Gaasterland, Staveren, Hindeloopen en Workum. Hij opereerde vanuit Koudum waar hij was ondergedoken bij Kuiper op het huidige adres Zwarteweg 14.

⁶ Hij doelt op zijn verloofde Aaltje Boot, schuilnaam Ineke.

⁷ Voor de veiligheid was een zogenaamde Japanse pas gemaakt door een stuk karton van een spijkerzak in tweeën te scheuren. Op de uitgegeven helft stonden de namen van Wiebe Munniksma en Theunis de Vries als contactpersonen die de houder van de pas in contact konden brengen met de leider van de knokploeg die de overval pleegde, Gerben Oppewal, schuilnaam Gerard. Door verraad was de uitgegeven helft van de pas in verkeerde handen gevallen, maar het verzet in Koudum was op de hoogte gebracht. Volgens het relaas van Hieke realiseerde Gerben zich zijn fout na te zijn gewaarschuwd en is hij terug gegaan. Haar lezing is minder gedetailleerd dan P. Wijbenga, *Bezettingstijd in Friesland*, deel II (Leeuwarden: de Tille, 1995), 278.

mis. Een koerierster, een zekere Edith, die voor hen en voor de Duitsers werkte, liep in Utrecht in de val en om er zichzelf uit te kunnen redden had ze maar gauw van de overval verteld.⁸

Hij, onze lieve broer, werd meegenomen naar het beruchte Scholtenhuis in Groningen en daar ‘verhoord’. Hij stond later op de zolder met nog meer mensen die verraden waren, en toen die meid achter hen langs liep moet hij gezegd hebben tegen een dominee die ook gepakt was, maar later weer vrij kwam: ‘daar gaat ze, onze verraadster’. Wel moet hij nog veel steun gehad hebben van die predikant. Na twee dagen werd hij, toen hij zijn vrienden niet wilde verraden, op zijn kamer [in het kosthuis in Koudum] doodgeschoten.

Wij hielden erg veel van onze Gerben en toen heb ik met Carel gezworen: “Zo doe mij God en zo doe hij daartoe, indien ik mij niet wreke op die vuile gemene moordenaars, die zulk onschuldig bloed vergoten hebben!”⁹ Dat hebben wij toen met Gods hulp mogen doen, zodat er nog velen uit de klauwen van de moordenaars gered mochten worden, en wij in zijn geest mochten handelen!¹⁰ En onze Gerben? Hij mocht voor altijd veilig bij de Here zijn God zijn.

Valk voor zijn sterven was Gerben ook nog even bij onze moeder op bezoek geweest en had toen gezegd: “zal nu niet zo lang meer duren hoor moe, dan is de bevrijding er. Maar weet u wat ik graag wil worden? Wel zendeling! De mensen ver weg, de heidenen, het evangelie verkondigen, die nog nooit van Hem gehoord hebben.’ Toen moe vroeg of hij wel wist dat het veel geld zou kosten zei hij: ‘ja maar dat heb ik al voor elkaar.’ Toen ging hij voor het orgel zitten en speelde en zong hij mooi:

Blijf bij mij Heer, wanneer het duister daalt
De nacht valt in, waarin geen licht meer straalt
Andere helpers Heer, ontvallen mij
Der hulpelozen hulp, wees mij nabij.

Wees mij nabij, de dag ten einde spoedt
Alles verdoft, wat glans bevat en gloed
Alles vervalt in wisselend getij
Maar wij die eeuwig zijt, blijf mij nabij.

⁸ Edith is de schuilnaam van ‘koerierster des doods’ Miep Oranje. Zij is nooit berecht want na de bevrijding bleek zij spoorloos te zijn verdwenen. In 1962 is zij juridisch doodverklaard per 9 augustus 1944.

⁹ ‘Zo doe mij God en zo doe hij daartoe’, is een passage uit 1 Samuel 13 vers 44.

¹⁰ Deze zin lijkt te verwijzen naar de af luisterpost die de ondergrondse in 1945 mocht installeren in het huis van Carel en Hieke Wielenga-IJpma. Maurits Wielenga beschreef deze verzetsdaad mede op basis van een in 1947 geschreven memorandum van zijn moeder (Maurits C. J. Wielenga, “De Sicherheitsdienst werd in eigen huis afgeluisterd”, *Leopardia* (1 juni 2005): 12-16, [beschikbaar op historischcentrumleeuwarden.nl](https://www.historischcentrumleeuwarden.nl/)).

U heb ik nodig, uw genade is
Mijn enig licht in nacht en duisternis
Wie anders zal mijn leidsman zijn dan Gij?
In nacht en ontij Heer, blijf mij nabij.¹¹

Dit is 't laatste wat moe van hem gehoord heeft en ook heeft ze hem voor 't laatst gezien. Nu ligt hij begraven op de erebegraafplaats in Leeuwarden, tot de dag da onze Heiland wederkomt op aarde en ook hem uit het stof zal doen herrijzen om met de zijnen voor eeuwig Gods lof te verkondigen. De steen die op zijn graf geplaatst is heeft als opschrift de volgende tekst [uit] Joh. 15 vers 13: 'Niemand heeft grotere liefde dan dat hij zijn leven inzet voor zijn vrienden.'

¹¹ Dit is de moderne bewerking van de tekst zoals vastgelegd in gezang 392 uit het *Liedboek voor de kerken* uit 1973. In oudere bundels is het gezang 282. De eerste zin van couplet twee luidt in de moderne bewerking: 'Wees bij mij, nu de dag ten einde spoedt'.